

Fitxa

Cèsar Gutiérrez i Perarnau
Jordi Pagès i Puig

Biòlegs

Espinós

(*Gasterosteus gymnurus*)

Apunts sobre la seva distribució entre el Llobregat i la Tordera

FITXA TÈCNICA

Nom científic: *Gasterosteus gymnurus* Cuvier, 1829

Noms populars: espinós, punxoset, surell (Banyoles) o peix de punxes (Mollet del Vallès)

Classificació sistemàtica: peixos, classe osteïctis, subclasse actinoptèrigis, ordre gasterosteïformes, família gasterosteïdae

DESCRIPCIÓ

Conegut amb els noms populars d'espínós, surell, punxoset o peix de punxes, *Gasterosteus gymmnurus* (*Gasterosteus aculeatus*, entre d'altres sinònims) és un peix remenut, de fins a 8 cm, pertanyent a la família dels *Gasterosteidae*, del qual s'han descrit diverses formes. La primera aleta dorsal du tres radis espinosos, i les ventrals i l'anal en tenen un cadascuna; aquestes espines donen el nom popular de l'espècie. El dimorfisme sexual és molt marcat: els mascles, a l'època reproductora, tenen una coloració vermella a les parts inferiors del cos, i al dors tenen reflexos blauverdosos i platejats. A l'època de reproducció, entre l'abril i el maig (quan la temperatura de l'aigua és de 14-16°C), els mascles, molt territorials, conviden les femelles a dipositar els ous en els nius que ells han preparat.

El seu hàbitat són les aigües de terra baixa, quietes o lentes (rius, rierols o recs, aiguamolls i estanys...), mesotròfiques o eutròfiques i riques en vegetació, en les quals troba aliment: petits invertebrats i, ocasionalment, vegetals. Aquesta preferència pels cursos baixos dels rius fa que hagi desaparegut de bona part de la seva àrea de distribució pretèrita a Catalunya i que sigui, a hores d'ara, una espècie molt amenaçada. Encara que a Catalunya hagi esdevingut molt rar, la seva àrea de distribució global és molt àmplia per tal com abasta tota Europa, part d'Amèrica del Nord i, àdhuc, certes zones de l'Àsia.

ESTATUS DE L'ESPÈCIE I LEGISLACIÓ

Gasterosteus gymmnurus és catalogada com a pertanyent a la categoria D en l'annex II de les espècies protegides de fauna salvatge autòctona a la llei 3/88 de protecció d'animals de Catalunya, segons la qual la captura, la tinença, el tràfic i el comerç d'aquesta espècie es consideren infraccions lleus.

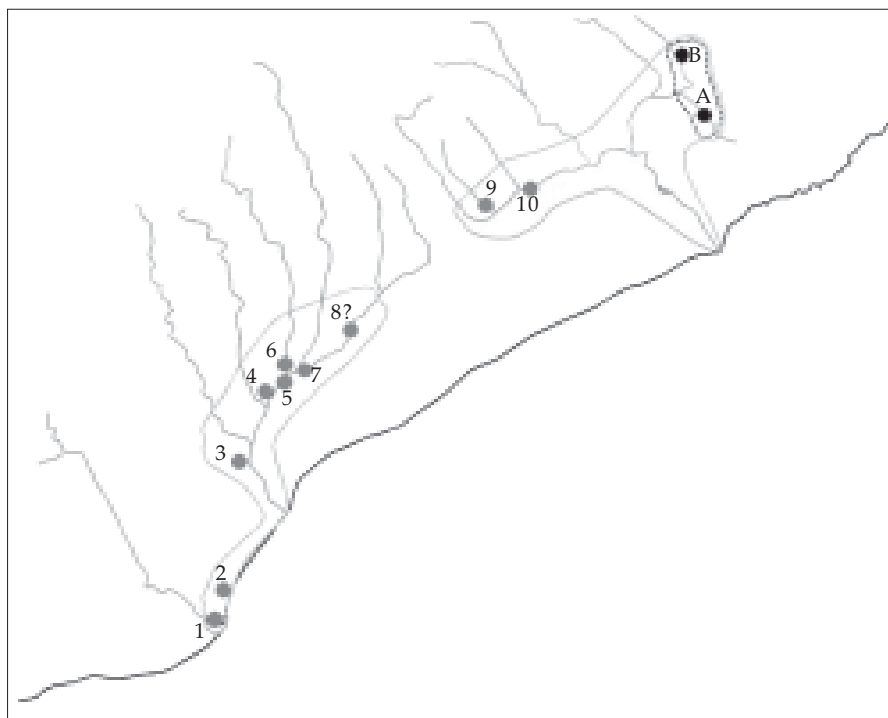
D'altra banda, l'aplicació dels criteris de l'UICN per a l'Estat espanyol la qualifiquen com a espècie en perill (EN B1 + 2abcde), que ha desaparegut de conques senceres com les del Tajo i del Guadiana i que, a hores d'ara, té una àrea d'ocupació inferior a 30 km², amb les poblacions severament

fragmentades en conques diferents i, dins d'aquestes, en trams de riu molt localitzats (DOADRIO *et al.* 2001).

DISTRIBUCIÓ EN L'ÀMBIT D'ESTUDI

Les dades de distribució actual i pretèrita de què disposem s'exposen en el mapa adjunt, que és complementat per sengles taules explicatives. El mapa situa, aproximadament en algun cas, les localitats en les quals l'espècie era present. D'altra banda, s'hi indica, de manera molt orientativa, la distribució que podia haver-hi tingut (àrea amb línia contínua), així com la que té actualment (àrea amb línia discontinua).

Mapa 1. Distribució pretèrita aproximada (en gris, 1-10) i actual (en línia negra discontinua, A i B) de l'espínós entre el Llobregat i la Tordera. Els punts indiquen citacions puntuals (les referències de les quals es troben a les taules 1 i 2, i els polígons representen una aproximació a l'àrea de distribució de l'espècie. Les localitats del Llobregat, Barcelonès i Besòs han estat enllaçades atès que existien diferents aiguamolls intermedis (la Llacuna, llacuna de mas Comas, llacuna del senyor Comte del Mar, etc.), si més no fins a la darrereria del segle XVIII o primers del XIX. D'un d'aquests punts intermedis fou descrit per a la ciència, per exemple, el fartet. (Font: elaboració pròpia)

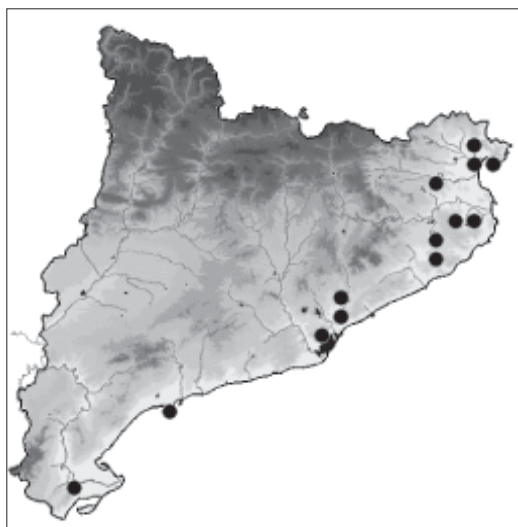

Taula 1. Dades de distribució pretèrita de l'espínos en l'àmbit d'estudi.

Designació cartogràfica	Localitat	Data aproximada d'existència	Referència bibliogràfica
1	Desembocadura del Llobregat	1903	MALUQUER ¹
2	Aiguamolls de can Tunis	1903-1918	GIBERT ² , MALUQUER I N. ³ , MALUQUER ¹
3	Rec Comtal	1912-1956	GIBERT ² , MALUQUER I N. ³ , Com. verb. Joan Cuyàs MUEDRA ⁴
4	Recs i basses dels voltants de Mollet	1903	PLANTADA ⁵
5	Riu Besòs entre Mollet i Montmeló	1903-1912	GIBERT ² , MALUQUER ¹
6	Riu Tenes entre Mollet i Montmeló	1903-1912	GIBERT ² , MALUQUER ¹
7	Riu Mogent a Montornès (i Congost?)	Fins als anys 1950 (anys 1960?)	BELTRAN ⁶
8	Mogent i afluent (ubicació aproximada) ⁷	1918	MALUQUER I N. ³
9	Part baixa de la riera del Pertegàs	Fins als anys 1980?	PAGÈS et GUTIÉRREZ ⁸
10	La Tordera a la Batllòria	Fins als anys 1950 (1960?)	PAGÈS et GUTIÉRREZ ⁸

Taula 2. Dades de distribució actual⁹ de l'espínos en l'àmbit d'estudi.

Designació cartogràfica	Localitat	Data aproximada d'existència	Referència bibliogràfica
A	Riera de Vidreres	1987	SOSTOA ¹⁰
B	Afluent de la conca de la riera de Santa Coloma	2002	Observacions personals dels autors

D'altra banda, a fi de comparar la informació corològica que presentem amb les dades del Banc de Dades de Biodiversitat de Catalunya, presentem el mapa extret d'aquesta font.

Mapa 2. Distribució de l'espínos a Catalunya.¹¹ S'hi ofereix conjuntament l'actual i la pretèrita. (Font: Banc de Dades de Biodiversitat de Catalunya)

- MALUQUER (1903): «Pere Antiga n'ha recollit alguns en els patamolls de Can Tunis y desembocadura del Llobregat. Més aon sembla que abunda es, segons datos del Sr. Plantada, de Mollet, en els tolls y rechs del Baix Vallès, ja que diferents vegades hi ha pescat el *G. pungitius*. [...] No obstant, encara se'n troba algun en el Besòs y riu Tenes, entre Mollet y Montmeló. Se'l pesca ab salabret, bertról, cove o trema.» «No es comestible; y si pescant altres peixos se n'agafa cap d'aquests, generalment se'l torna a l'aigua. Se diu que si alguna anguila se'n menja un, les punxes se li claven en el ventrell y mor escanyada.»
- GIBERT (1912): «Habita en la Cequia Comtal y aygua-molls de Can Tunis (Barcelona); tolls y rechs del Baix Vallès, sobre tot, en els gorchs de poca fondaria y rechs llotosos y plens d'erba, escassejant en les corrents; rius Besòs y Tenes, entre Mollet y Montmeló, etz.»
- MALUQUER I NICOLAU (1918): «En el Mogent i recs afluent, en el rec Comtal i també en les escorredores i pluvials de Can Tunis.»
- MUEDRA (1950): En relació a la captura de peix per a un aquari del col·legi dels Jesuïtes de Casp, vers els anys trenta: «Para capturarlos nos desplazamos al Rec Condal, ancha y caudalosa acequia que riega los campos situados al norte de la ciudad.»
- PLANTADA Y FONOLLEDA (1903): «*Gasterosteus pungitius* L.; n.v. peix de punxes. Escasseja bastant. Se'n troben alguns pels rechs y basses dels voltants de Mollet.»
- BELTRAN I ALCALDE (1985): «Abans s'hi podien trobar BARBS, grans fins a 25-30 cms. amb bigotis, de moviments cançoners, LLISSERES, nervioses i ràpides, ANGUILES [], i uns peixets menuts, espínos, amb dues punxes que impediend agafar-los amb la mà.»
- Creiem que les aportacions d'aquest autor es basen en citacions prèvies, i que les indicacions de «riu Mogent» deuen referir-se, en realitat, al riu Besòs. En qualsevol cas, al mapa 1 ho representem al Mogent, tot i que amb reserves.
- PAGÈS, GUTIÉRREZ (2000): ... «un pagès de la Batllòria (Esteve Xemeni, la Ferreria), aquest ens va fer la descripció d'un peix petit, amb espines al ventre, que, segons que deia, no era pas rar en aquest tram de la Tordera. La descripció creiem que deu correspondre a la d'un espínos.» De fet, un de nosaltres, ara fa uns vint anys, havia capturat un peix al tram baix de la riera del Pertegàs que devia ser un espínos. L'espècie, per tant, devia ser present, si més no, a bona part del curs mitjà del riu. DG 51, 61.
- Pel que fa a la distribució actual, per precaució no se'n detallen les localitats precises, sinó que tan sols s'indica l'emplaçament aproximat.
- SOSTOA, SOSTOA, CASALS et VIÑOLAS (1987): «Una altra de les espècies autòctones és *Gasterosteus aculeatus*, la qual presenta una distribució puntual i actualment es troba en regressió; se'n troba una baixa densitat a la riera de Vidreres.»
- Diverses localitats de les que figuren en aquest mapa es basen en dades bibliogràfiques antigues. Així, segons la informació de què disposem, s'ha extingit, si més no, a Banyoles (ZAMORA et POU-ROVIRA, 2003), a Vilaseca i Salou i a les localitats vallesanes.